

УДК 003.05 «1929/1936» : 94 (477)+75

ЭПИСТОЛЯРНЫЙ ДИАЛОГ АКАДЕМИКОВ:

Н. С. САМОКИШ – Д. И. ЯВОРНИЦКИЙ

Андреева Л. Ю.

*Таврический национальный университет им. В. И. Вернадского, г. Симферополь, Украина
E-mail: Lu.scs@mail.ru*

Рассмотрена и проанализирована малоизвестная переписка академиков Н. С. Самокиша и Д. И. Яворницкого, имевшая место в период «украинизации». Впервые вводятся в научный оборот письма Д. И. Яворницкого к Н. С. Самокишу. Показана просветительская роль и творческий вклад художника Н. С. Самокиша в культурное наследие Украины.

Ключевые слова: эпистолярное наследие, Д. И. Яворницкий, Н. С. Самокиш.

Имя известного художника, академика Николая Семеновича Самокиша (1860–1944) навсегда вписано в историю Украины (фото 1). Он создатель самых известных произведений, посвященных истории запорожского казачества, крестьянским войнам, национально-освободительной борьбе украинского народа за свою независимость. Несмотря на то, что исследованием его жизни и деятельности занимались Я. П. Бирзгал, Н. Г. Бурачек, А. И. Полканов, В. Я. Ткаченко, В. Ф. Яценко, Н. И. Липидус, В. С. Немцова [1], остается достаточно неизученного материала, скрытого как в государственных архивах, так и в личных архивах граждан. В настоящее время изучение истории Украины на основе использования малоизвестных документов, которые вводятся в научный оборот впервые, становится все более и более актуальным. Эпистолярное наследие украинской интеллигенции первой половины XX века наглядно показывает социально-политические условия, позволяет восстановить неизвестные ранее биографические факты и деятельность проводников науки и культуры.

Цель: используя малоизвестную переписку Н. С. Самокиша и Д. И. Яворницкого, реконструировать некоторые факты биографии академиков, показать и проанализировать условия и взаимоотношения, складывавшиеся в кругах украинской интеллигенции в 20–30 гг. XX в.

В данном исследовании использованы документы, хранящиеся в Днепропетровском историческом музее и в Харьковском художественном музее.

Политика коренизации («украинизации»), проводимая XII съездом ВКП(б), была направлена на улучшение социально-политических процессов, происходивших в Украине в 20–30 годах XX в. Важным было «уравновесить» союзным республикам потерю независимого статуса провозглашением лозунгов о необходимости первоочередного решения национального вопроса [2, с. 104]. Внутренние и внешние причины были следующие: 1) формирование образа СССР, как государства, обеспечивающего развитие советских республик, 2) необходимость компромисса с крестьянством и национальной интеллигенцией, 3) желание органов власти руководить и

контролировать процесс национального возрождения, 4) привлечение к руководству республикой национальные кадры. Для украинской науки и культуры это знаменовало прорыв: расширение использования украинского языка, появление новой украинской элиты, увеличение доли украинской прессы и литературы, украиноязычных театров. Это в Украине «сопроводжувалося великим культурним піднесенням, названим у літературі національним відродженням 20-х рр. Кращі представники національної інтелігенції, починаючи від М. Грушевського, які в минулому очолювали визвольний рух та будували демократичну державу українського народу, знайшли застосування своїм силам у галузі культури» [2, с. 106].

Деятели науки и культуры Украины выступили исполнителями проводимой партией и правительством СССР политики «украинизации» и добились значительных успехов в развитии образования, науки, литературы и искусства. Известный ученый-историк, директор Днепропетровского исторического музея Дмитрий Иванович Яворницкий (1855–1940) способствовал качественному возрождению экспозиций путем пополнения фондов археологическими находками. Для усиления визуального восприятия решено было использовать художественные произведения, с этой целью и обратился к признанному мастеру батальной живописи, академику Николаю Семеновичу Самокишу (1860–1944). Сначала между ними завязалась переписка [2], которая осуществлялась на украинском языке, для художника это было принципиальным. «Вибачайте, що кепсько пишу по українськи, тепер учусь рідної грамоти», – высказывал сожаление Н. С. Самокиш [3, с. 17].

3 сентября 1930 г. [3, с. 20] Н. С. Самокиш выехал в г. Днепропетровск по приглашению академика Д. И. Яворницкого (фото 2). Его тепло встретили в Днепропетровском историческом музее¹. Д. И. Яворницкий выделил ему комнату для работы и назначил помощником своего сотрудника Ивана Максимовича Шаповала². Художник сразу приступил к работе. Ему предоставили музейные фонды, открыли витрины, хранившие предметы по истории украинского казачества. Н. С. Самокиш, создавая свои произведения, всегда стремился к исторической правде. «Запорозьки пістолі, рушниці, шаблю кошового отамана Гладкого, порохівницю, кобзу» увидел Н. С. Самокиш в первозданном виде, принесли также «баклагу, люльку, широченні штани, жупан, булаву тощо» [4, с. 179]. Художник зарисовывал каждый предмет красками в свой альбом, особое внимание уделял цвету предметов и инкрустациям, которые затем использовал при работе над эскизами. Для полноты рабочей атмосферы Д. И. Яворницкий организовал поездку на «Кодацькі пороги», чтобы художник воочию увидел козацкую фортецю (крепость), сопровождающим был лоцман Семен Трохимович Музыка. Академики посетили Кодацкую крепость, где Дмитрий Иванович много рассказывал из истории запорожского казачества, походов под предводительством Богдана Хмельницкого. Они посетили место, где в 1910 г. был

¹ Днепропетровский исторический музей им. Д. И. Яворницкого – Областной музей им. А. Н. Поля был открыт 6 мая 1902 г. в здании Коммерческого училища. В его собрании коллекции частного музея А. Н. Поля, коллекции Д. И. Яворницкого и др. С 1927 по 1932 гг. музей пополнился более 40 тыс. экспонатов из археологических экспедиций Д. И. Яворницкого. С 1902 по 1932 гг. Д. И. Яворницкий – директор исторического музея. После смерти ученого музею было присвоено его имя.

² Шаповал Иван Максимович (1905–2003) – известный украинский писатель, ученый. Автор книги «В поисках сокровищ» (1963), посвященной жизни и деятельности Д. И. Яворницкого.

установлен памятник из розового гранита, сооруженный благодаря усилиям профессора Д. И. Яворницкого Екатеринославским губернским земством в память о взятии Кодацкой крепости войсками гетмана Б. Хмельницкого под руководством Нежинского полковника Шумейко. Надпись на постаменте гласила: «На этом месте гетман Богдан Хмельницкий с войском запорожским взяли приступом польскую крепость Кодак 24 апреля 1648 г.» [4, с. 179]. С. Т. Музыка передал музею свои находки: стрелы, ядра, турецкие пули, изделия славянских мастеров, подковы с татарских коней, рубило каменного века...

Н. С. Самокиш, вдохновленный поездкой, работал много. В его альбом заносились рисунки предметов старины, чумацкий воз с его диковинными узорами, запорожские пушки... Всё это было использовано художником при написании своих картин, таких как «Бой запорожцев с крылатыми гусарами при Желтых Водах», «Абордаж турецкой галеры запорожцами» (1930); «Бой Ивана Боггуна под Монастырищем, 1653» (1931), «Поход запорожцев на Крым», «Бой Максима Кривоноса с Иеремией Вишневецким», «Бой под Царичанкою, 1709» (1934). С особым вдохновением Д. И. Яворницкий показывал экспонаты музея. Это и барабаны, и сундуки кошовых атаманов с сокровищами и клейнодами. Все могло пригодиться Н. С. Самокишу при создании картин, все было достоверным. Так и случилось с картиной «Бунт на Сечи» (фото 3).

Д. И. Яворницкий приглашал художника послушать приезжего с Кубани кобзаря Конона Петровича Бесчастного, который исполнял любимые песни: «Та забілили сніги», «Їхав козак за Дунай», «Запорожці, ви добрі молодці», думу «Про смерть Богдана Хмельницького», «Ой, чо ти, дубе, на яр похилився» [4, с. 181]. По просьбе Н. С. Самокиша наиболее колоритные ребята, по мнению Д. И. Яворницкого – истинные «запорожцы», позировали, так случилось и с суровым Царенко. Он написал эскизы с портретов братьев Я. и И. Шиянов, находящихся в фондах музея. Историк передал Н. С. Самокишу фотографии знамен, а также фото потомков лоцманов Якова Шрама, Кузьмы Казанця. А художник подарил музею рисунок лошади. 15 сентября 1930 г. между Днепропетровским историческим музеем в лице директора Д. И. Яворницкого и академиком Н. С. Самокишем был заключен договор на создание серии картин, среди которых: «Скасування Січі», «Бій Хмельницького з турками на Чорному морі», «Козаки відбивають ясир», «Бунт у Січі», «Бій у Жовтих Водах» [5]. В течении нескольких лет художник работал над темой, такой близкой потомку запорожских казаков. Несмотря на проблемы со здоровьем, в 1931 г. Н. С. Самокиш перенес операцию по удалению раковой опухоли на нижней челюсти в Харькове, он сумел выполнить все условия договора. «Козаки насідають на татар і відбивають ясир» (1929–1930) (другое название – «Запорожці відбивають ясир» (1660)), «Бій запорожців із крилатими польськими гусарами при Жовтих водах, 1648 р.» (1930); «Штурм турецької галери козацькими чайками» (другие названия – «Абордаж турецкой галеры запорожцами», «Морской бой») (рис. 1), «Бій Боггуна під Монастирищем, 1653» (1931); «Бунт на Січі» (1932) заняли достойное место в музее и обеспечили Н. С. Самокишу известность, как историческому и батальному живописцу. Благодаря судьбоносной встрече и сотрудничеству с академиком Д. И. Яворницким художник смог найти основную в его жизни и творчестве тему из

истории Украины и улучшить материальное положение, работая над последовавшими заказами из музеев г. Днепропетровска, Полтавы, Харькова, Чернигова.

Правда, И. М. Шаповал в статье «Сподвижники», описывая пребывание Н. С. Самокиша в Днепропетровске, указал, что «приблизно через рік, 1930 року, в музеї з'явилась картина М. С. Самокиша «Бій під Жовтими Водами» [4, с. 182]. Получается, что художник гостил у Д. И. Яворницкого в 1929 г., чего не могло быть. Переписка этот факт не подтверждает [3]. Возможно, И. М. Шаповал ошибся, статья была написана в 1967 г., а событиям описанным им более 35 лет.

В статье «Маловідоме листування академіків: Д. І. Яворницькій – М. С. Самокиш» была представлена часть восстановленной переписки, включающей в себя впервые опубликованные письма Д. И. Яворницкого (№ 3, № 5, № 7) [3]. Вследствие чего, настоящая переписка академиков презентуемая нами, сохраняет последовательность в нумерации и является продолжением. Письма Д. И. Яворницкого (№ 9, № 12) вводятся в научный оборот впервые. № 9 – рукопись, выполненная Д. И. Яворницким на линованных листах нестандартного размера. № 12 – машинопись с автографом Д. И. Яворницкого. Оба письма не имели датировок, поэтому были установлены путем реконструкции всей переписки. Приведенные документы наглядно подтверждают факты посещения Днепропетровского исторического музея и работы над картинами на тематику из истории Украины академика Н. С. Самокиша. К сожалению, часть ответных писем Д. И. Яворницкого отсутствует. Период «украинизации», вернувший стране украинского художника Н. С. Самокиша, сменился гонениями просветителей. В 1933 г. Д. И. Яворницкий был обвинен в «украинском буржуазном национализме» и отстранен от руководства музеем [6]. Это еще раз свидетельствует о том, что сохранять письма опального академика было опасно. Авторская орфография и пунктуация в приведенных документах сохранена.

Комментарии к письмам частично даны по изданию: *Епістолярна спадщина академіка Д. І. Яворницького*. Вип. 3: Листи музейних діячів до Д. І. Яворницького / укл. С. В. Абросимова, Н. Є. Василенко, А. І. Перкова та ін.; за заг. ред. Н. І. Капустіної. – Дніпропетровськ : АРТ-ПРЕС, 2005. – 740 с.

Выражаю особую признательность за помощь в научно-исследовательской работе заведующей архивным сектором Харьковского художественного музея Светлане Артемовне Волошкиной и всем сотрудникам музея (директор Валентина Васильевна Мызгина).

№ 8

ПИСЬМО Н. С. САМОКИША.

26.11.1930 Симферополь – Днепропетровск

Дорогий і високоповажаний Дмитро Іванович!

Посилаю Вам на Вашу критику перший ескіз «Козаки одбивають у кримців ясирь»¹, хотів послати 2 ескізи «Бунт на Січі»², та ще над ним працюю, бо тема трудна і треба її обробити докладно, отож поки що не гнівайтесь, що почав с першого ескізу. Прошу Вас зробити Ваші уваги і напишіть міні, якщо не так, я з охотою поп-

¹ Эскиз «Козаки одбивають у кримців ясирь» – первая работа выполнена Н. С. Самокишем для Днепропетровского исторического музея (1929–1930).

² «Бунт на Січі» – вторая картина написанна Н. С. Самокишем по заказу Д. И. Яворницкого (1930–1932).

равлю, або добавлю, що знайдете потрібним в картині. Як Вам цей ескіз подобається, то прошу Вас прийняти його в подарунок від мене, тільки треба його взяти під скло, бо він зроблений колеровими олівцями, щоб мухи не засиділи його. Окрім того, посилаю Вам мою монографію, котра недавно вийшла в Харкові. Щиро бажаю Вам усього найкращого, а особливо здоров'я. Прошу Вас передати моє щире привітання дружині Вашій і моє сердечне подякування за те, що годувала мене і клопоталася обо міні, як я був у Вас в Дніпропетровському.

С правдивою і щирою пошаною Микола Самокиша.

26 листопада 1930 р. [7; 8].

№ 9

ПИСЬМО Д. И. ЯВОРНИЦКОГО.

[не ранее 26 ноября 1930 г. – не позднее 26 декабря 1930 г.] Днепропетровск – Симферополь

Любий і дорогий Миколо Олексіївичу [Семенович]!

Ваше «Українське малярство» [9] і Ваш ясирт я одержав і гаряче од широго серця дякую Вам за Ваш коштовний і красний дарунок. Що до «ясиря», то я б хотів, щоб Ви, окрім схватки запорожців з татарами, додали б, як що це можна, низку полоняків, які мосять стояти трохи оподаль од татарського намета. Захвачених в неволю людей татари разставляли в ряди по несколько человек, связивали им назад руки сыромятиными ремнями, сквозь ремни продевали деревянные шесты, а на шею набрасывали веревки і потом, держа за концы веревок, окружали всех цепью верховых, Верховые татари подхлестывали нагайками несчастных пленников, гнали их по сухой, черной, выжженный степи. Вот такую цепь пленников и татарских верховых с нагайкой надо показать возле татарского намета (палатки). Потом нужно бы показать как какой-нибудь сластолюбивый татарин схватил красавицу украинку и тащит ее под дерево, чтобы «загалтувати» ее там, и она отбивается от него руками и ногами. И вдруг на такую картину налетают запорожцы. Татарин в оцепенении бросил полонянку и подается всем телом назад, а полонянка в истерзанном виде, полуживая у его ног. Эту сцену можно бы отодвинуть несколько от намета, под одинокое дерево, дикую грушу или берест. Об этом см. История запорожских казаков, том первый, положение христиан в мусульманской неволе (Д. И. Эварницкий) [10]. Оце все, що хотілось би сказати Вам, дивлячись на Ваш яркий та прекороний етюд «ясира».

Гаряче обіймаю Вас і цілую. Серафима Дмитровна¹ вітає од всієї души і жде, коли ж Ви приїдете до нас на смашний борщ.

Д. Яворницький [11].

№ 10

ПИСЬМО Н. С. САМОКИША.

26.12.1930 Симферополь – Днепропетровск

Дорогий і високоповажаний Дмитро Іванович!

Ваш ласкавий лист одержав, дуже дякую Вам за ті історичні вказівки, що Ви мені написали з приводу мого ескізу.

¹ Яворницкая Серафима Дмитриевна (1879–1943) – педагог, жена Д. И. Яворницкого.

Як буду малювати велику картину, безтеменно усе, що Ви зауважили, буде зроблене і додане на тому полотні. Зараз роблю для вас «Бунт на Січі», як буде готовий, Вам вишлю на критику і, щоб були ласкаві, зробили свої уваги. Щиро дякую Вам і Серафимі Дмитрівні за ласкаву пам'ять, отже буду чекати літа, щоб приїхати до Вас на смачний борщ, котрий часто споминаю, особливо як дадуть тутешній, такий що і дивитися на його не хочеться.

З великою і щирою пошаною Ваш Микола Самокиша.
Серафимі Дмитровні низенько кланяюсь
26/ХІІ 1930 р. [12; 13].

№11

ПИСЬМО Н. С. САМОКИША.

5.03.1931 Симферополь – Днепропетровск

Дорогий і Високоповажасмий Дмитро Іванович!

Посилаю Вам ескіз до картини «Бунт на Січі», котру Ви міні замовляли, прошу Вас подивитися на мій проект і зробити Ваші компетентні уваги, чи я добре зрозумів і виконав Ваші бажання. Будь ласка, напишіть міні докладно, і я зроблю все, що буде треба і що Ви знайдете потрібним. Ескіз зробив без красок, та може треба буде де що змінити, а тоді уже зроблю кольорами. Як подивитесь мою роботу, прошу Вас переслати мені в Симферополь разом з тими увагами, що знайдете потрібними до діла. Зараз роблю третій ескіз «Штурм турецької галери козацькими чайками»¹. Сердечно бажаю Вам, дорогий Дмитро Іванович, усього найкращого, а особливо здоров'я, Дружині вашій низенько кланяюсь, маю надію, що літом ще поспробую того правдивого і смачного борщу українського, котрим мене частували.

З щирою і правдивою пошаною Ваш Микола Самокиша.
5/ІІІ 1931 р. [14; 15].

№ 12

ПИСЬМО Д. И. ЯВОРНИЦКОГО.

[не ранее 5 марта 1931 г. – не позднее 19 марта 1931 г.]

Днепропетровск – Симферополь

Дорогий і любий Микола Семенович!

Одержав Вашого малюнка «Бунт січовиків» і в купе зі своїми співробітниками розглядав Ваш проект картини.

Після огляду й обговорення всіх деталей малюнків, у нас склалося таке вражіння:

Як композиція картини що розставлення фігур, так і внесення в неї історично–правдивих річей на наш погляд, переломлюючи все це в історичному аспекті – трохи неправдиві.

Передній план картини не дає того вражіння того бунту якій би міг зосередити увагу глядача–історика Запоріжжя, якій на підставі документів буде аналізувати цю подію на картині.

¹ «Штурм турецької галери козацькими чайками» Н. С. Самокиш написав по заказу Д. И. Яворницкого для Днепропетровского исторического музея (1931).

Фото 1. Академик живописи Н. С. Самокиш [1930-е]

*Фото 2. Академики Д. И. Яворницкий (справа) и Н. С. Самокиш
в Днепрпетровском историческом музее, [1930]*

Фото 3. Академик Н. С. Самокиш за работой над картиной «Бунт на Сечи», [1931–1932 годы] (фото публикуется впервые)

Рис. 1. Картина Н. С. Самокиша «Абордаж турецкой галеры запорожцами», 1931 год

Вигляд середнього плану, а також и дальнього плану картини, повинен бути ясніший, бо вся територія відбиває собою історичне оточення й всю цю надзвичайну в історії запорожців подію. А тому загальна картина цієї події повинна мати не епізодичний вигляд.

Отже, Микола Семеновичу, ураховуючи це, дозвольте подати Вам такі зауваження що до коректи проекту картини:

1) Січова церква повинна бути в українському стилі за Брікнером¹, а також запорозьку курені² своєю архітектурою повинні відповідати куреням, а не звичайним хатам. (Матеріяли до куренів і церкви ми Вам посилаємо).

2) На передньому плані змінити козака, що б'є на літаври³, з люлькою⁴ в зубах. Він повинен бити в справжні запорозькі літаври з рішучим схвильованим видом запорозьця (розуміється без люльки), а не з видом якогось спокійного чумака або коваля. (Матеріяли до літавр посилаємо).

Взагалі в проекти чи в цьому шкиці не чувається запорозьців, а скоріше почувуються тут махновці⁵ або гайдамаки⁶ що нещадно грабують добро, не задаючи в події ніякої революції.

3) на передньому плані не видно старшин, які повинні бути центром події. Незрозумілі також кіннотники, що стоять спокійними свідками. Необхідно змінити в такий спосіб, щоб передній план не давал вражіння грабунку, а враження революційно-економічного бунту січової сіровини, де все розбивається ламається козаками, що часом хватаються за зброю та запаси її. Скриня, повинна бути скоріше побита, порубана, а ніж з неї будь що вибиралося.

Прохаю вибачення за критику Вашого малюнка, бо може в цій роботі криється якась «труднація» художньо-технічного змісту.

Важая Вам міці переконати всі можливі труднощі в заданій вам роботі.

З правдивою та широкою повагою до Вас

АКАДЕМІК Д. Яворницький

ДОДАТОК: Дорогий Микола Семенович, хотів би я щоб Ви змалювали серед метушні голої сіроми одного якого небудь красуна-запорозьця (шоголя). Щоб серед натовпу видавався один лицарь, вдачливий на всякі штуки – потанцювати, пограти і діло військове обмозгувати [16].

¹ Брикнер Александр Густавович (1834–1896) – доктор истории (1867), родом из Германии. Важнейшие труды посвящены культурной и политической истории России XVII–XVIII вв.

² Курень (укр.) – в XVI–XVIII вв. военно-административная единица Запорожской Сечи, Черноморского казачьего войска.

³ Литавры – ударный музыкальный инструмент с определенной высотой звучания. Представляют собой систему двух и более (до семи) металлических котлообразных чаш, открытая форма которых затянута кожей или пластиком.

⁴ Люлька – устройство для курения табака и других травяных веществ.

⁵ Махновцы – вооруженные повстанческие формирования под руководством Н. Махно во время Гражданской войны в России, действовавшие на юге-востоке Украины с 21 июля 1918 по 28 августа 1921 г. под лозунгом анархизма.

⁶ Гайдамаки – участники украинских повстанческих вооруженных отрядов на принадлежащей Речи Посполитой Правобережной Украине в XVIII в.

№ 13

ПИСЬМО Н. С. САМОКИША.

19.03.1931 Симферополь – Днепропетровск

Дорогий і високоповажаний Дмитро Іванович!

Одержав ескіз, матеріали історичні і ваш лист з увагами що до моєї праці. Бачу, що не потрапив сюжетом Вашим бажанням. Отож мушу зробити цей сюжет ще раз, користуючись з тих уваг, що Ви міні написали у листі. Як буде готовий другий ескіз, пришлю Вам на критику, а тоді уже почну малювати на полотні, бо в ескізі усе поправить можна, а на великому полотні це уже трудніше.

За матеріали дуже Вам дякую. При роботі буду придержуватись історичних документів, себ-то тих рисунків, що Ви міні прислали. Бажаю Вам усього найкращого і прошу Вас передати низенький поклон дружині Вашій.

С правдивою і щирою пошаною Ваш Микола Самокиша.

19/ІІІ 1931 р. [17; 18].

№ 14

ПИСЬМО Н. С. САМОКИША.

5.09.1931 [Харьков] – Днепропетровск

Дорогий і високоповажаний Дмитро Іванович!

Тільки що прийшов додому з лікарниці, де міні робили дуже болесну операцію. Витинали ракову опухоль на нижній челюсті, після операції лежав ще три неділі, поки трохи підгоїлось.

В тих днях їду в Симферополь і цей рік до Вас уже не попаду, бо треба ще лічитися і працювати. Ця хвороба одняла од мене багацько часу, так що мушу приналягти на роботу.

Маю надію, що до нового року пришлю Вам готову картину. Прошу вибачити, що так затягну працю, але треба міні серйозно полічитися, бо рак це така хвороба, що не можна запускати і треба як скоріше її лікувати. Прошу Вас передати мій низенький поклон Серафимі Дмитрівні. Бажаю Вам усього найкращого.

З великою пошаною М.Самокиша.

5/ІХ 1931 р. [19; 20]

№15

ПИСЬМО Н. С. САМОКИША.

1932. Симферополь – Днепропетровск

Дорогий и високоповажаний Дмитро Іванович!

Посилаю Вам мою картину «Морський бій». Запорожці беруть на абордаж турецьку галеру. Якщо в чомось зробив помилки з історичного погляду, все поправлю як привезу Вам «Бунт на Січі», котрий роблю тепер. Всі Ваші цінні уваги, що зробили мені до ескізу, я в картині виповнив і використав з тих історичних матеріалів, що ви мені прислали. Прошу Вас не гнівайтесь, що так затягнув роботу, причина цього моя хвороба. Прийшлося 2 рази поїхати у Харків і там пробути чимало часу. Перший раз мені робили операцію, а другий раз продовження лікування лучами Рентгена. Втративши стільки часу, не міг Вам зробити більше, маю надію, що тепер моя робота посунеться скоріше. Прошу передати моє щире привітання Серафимі Дмитрівні. Бажаю Вам всього найкращого.

С правдивою і глибокою пошаною

Микола Самокиша [21; 22].

№ 16

ПИСЬМО Н. С. САМОКИША.

15.06.1932 Симферополь – Днепропетровск

Високоповажасмий и Дорогий Дмитро Іванович!

Одержав Ваш ласкавий лист і дуже був рад, що моя картина Вам і Вашим поміщикам подобалася. Що до турецької галери, як у Вас є краший матеріал, то я з великою охотою поправлю, як приїду у Дніпропетровське. Зараз працюю над «Бунтом на Січі». Сложна і трудна задача, бо треба і історичну правду. І експресію, і групіровку, а їх у картині чимало. Всі Ваші цінні уваги на мій ескіз я застосував у картині і дуже Вам дякую за корректуру ескіза. Як тільки скінчу «Бунт на Січі», приїду до Вас і привезу свою роботу. Трохи щось нога у мене болить. Доктор каже, що це приступ подагри, да я йому не вірю – бреше. Ходить трудно, але роботі не перешкодує. Прошу Вас, Дорогий Дмитро Іванович, як що можна, пришліть мені ще один царський портрет с підрамником, для останніх картин, бо Миколая, котрого я взяв у Вас, уже зросходував, а купити таке полотно тепер не можна, полотно дуже добре і його найліпше використовувати для музейних картин.

Прошу Вас, Дорогий Дмитро Іванович, передати мій низенький поклон Серафимі Дмитрівні, як я буду радий поїсти у Вас того славного і правдивого борщу нашого українського, що вона так смачно готує. Ще раз сердечно Вам дякую за Вашу ласку.

З глибокою і правдивою пошаною

Ваш М. Самокиша.

15/VI 1932 р. [23; 24]

№17

ПИСЬМО Н. С. САМОКИША.

20.11.1936 Симферополь – Днепропетровск

Вельмишановний і Дорогий Дмитро Іванович!

Посилаю Вам через симпатичного і гарного хлопця Якимюка¹, моє щире привітання і побажання Вам, Дорогий мій, усього найкращого, а передусім здоров'я. Прошу передати мій низенький поклон Серафимі Дмитрівні. Ніколи не забуду того смачного борщу, яким вона мене частувала. Бувайте здорові на многі літа.

Щиро і сердечно Вас поважаючий

Ваш М. Самокиша.

20.11.1936 [25; 26].

Проведенное исследование позволяет реконструировать малоизученный период жизни академика Н. С. Самокиша и показать влияние известного ученого–историка Д. И. Яворницкого на творчество художника. Украинская интеллигенция, на примере деятельности представителей науки и культуры, фактически возрождала республику. Социально–политические и культурные события, происходившие в Украине, наглядно отражены в эпистолярном наследии академиков, что доказывает значимость введения в научный оборот и исследования малоизвестных документов. Эпистолярный был и остается правдивым источником времени. Украинское возрождение

¹ Якимюк Дмитрий Иванович – студент–медик, некоторое время жил у Д. И. Яворницкого, дружил с М. Костюком (названным сыном Д. И. Яворницкого); в 1937 г. Д. И. Якимюк был арестован.

20–30х гг. XX в. помогло сохранить и приумножить богатейшее историческое и культурное наследие государства. Однако дальнейшая политика партии и правительства СССР показала, что это не входило в перспективные планы, и привело к сворачиванию курса на «украинизацию», борьбе с «буржуазным национализмом» и последующими репрессиями.

Список использованной литературы

1. Бирзгал Я. П. Самокиш Н. С. : жизнь и творчество / Я. П. Бирзгал. – Симферополь : Крымгосиздат, 1940. – 48 с. ; Бурачек М. Г. Українське малярство М. Самокиша / М. Г. Бурачек. – Х. : Рух, 1930. – 41 с. ; Полканов А. И. Николай Семенович Самокиш : жизнь и творчество / А. И. Полканов. – Симферополь : Крымиздат, 1960. – 120 с. ; Яценко В. Ф. М. С. Самокиш : нарис про життя та творчість / В. Ф. Яценко. – К. : Мистецтво, 1954. – 48 с. ; Ткаченко В. Я. Николай Семенович Самокиш : жизнь и творчество, 1860–1944 / В. Я. Ткаченко. – М. : Искусство, 1964. – 130 с. ; Лapidус Н. [И.] Николай Самокиш / Н. [И.] Лapidус. – М. : Белый город, 2006. – 48 с. ; Немцова В. С. Н. Самокиш / В. С. Немцова // Галерея искусств. – 2008. – № 7/8. – 31 с.
2. Кульчицкий С. В. Україна між двома війнами (1921–1939 рр.) / С. В. Кульчицкий. – К. : Альтернативи, 1999. – 336 с. – (Україна крізь віки ; т. 11).
3. Андреева Л. Ю. Маловідоме листування академіків : Д. І. Яворницькій – М. С. Самокиш / Л. Ю. Андреева // Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. сер. : «Исторические науки». – 2011. – Т. 24(63), № 2 : спецвып. «История Украины». – С. 14–22.
4. Шаповал І. [М.] Сподвижники / І. [М.] Шаповал // Вітчизна. – 1967. – № 8. – С. 177–182.
5. Харьковський художественний музей (далее – ХХМ), научный архив, ф. 23 (Н. С. Самокиш). Умова Дніпропетровського крайового історико-археологічного музею. 15 вересня 1930 р. – 1 л.
6. Мицик Ю. А., Черненко А. М. Несправедливость / Ю. А. Мицик, А. М. Черненко // Зоря. – 1988. – 30 грудня ; Ченцов В. Участник українського національного підпілля / В. Ченцов // Борисфен. – 1996. – № 9. – С. 23.
7. Огрizкіна О. М. Листи до Д. І. Яворницького / О. М. Огрizкіна // Наш край : зб. праць з археології, історії та музеєзнавства. – Дніпропетровськ, 1971. – С. 84; Епістолярна спадщина академіка Д. І. Яворницького. Вип. 3: Листи музейних діячів до Д. І. Яворницького / укл. С. В. Абросимова, Н. Є. Василенко, А. І. Перкова та ін.; за заг. ред. Н. І. Капустіної. – Дніпропетровськ: АРТ-ПРЕС, 2005. – С. 248, № 374.
8. Днепропетровский исторический музей (далее – ДИМ), арх. 12146.
9. Самокиша М. С. М. Самокиша : [альбом / вступ. слово М. Бурачека; передм. К. Буревія]. – Х. : РУХ, 1930. – 40, [2] с., XXIII арк.: іл.– (Українське малярство).
10. Эварницкий Д. И. История запорожских козаков / Д. И. Эварницкий. – СПб., 1892. – Т. 1. – 542 с.
11. ХХМ, научный архив, фонд 23 (Н. С. Самокиш), письмо Д. И. Яворницкий – Н. С. Самокишу. [не ранее 26 ноября 1930 – не позднее 26 декабря 1930]. – 2 л.
12. Епістолярна спадщина академіка Д. І. Яворницького. Вип. 3: Листи музейних діячів до Д. І. Яворницького / укл. С. В. Абросимова, Н. Є. Василенко, А. І. Перкова та ін.; за заг. ред. Н. І. Капустіної. – Дніпропетровськ : АРТ-ПРЕС, 2005. – С. 249, № 375.
13. ДИМ, арх. 12147.
14. Епістолярна спадщина академіка Д. І. Яворницького. Вип. 3: Листи музейних діячів до Д. І. Яворницького / укл. С. В. Абросимова, Н. Є. Василенко, А. І. Перкова [та ін.] ; за заг. ред. Н. І. Капустіної. – Дніпропетровськ : АРТ-ПРЕС, 2005. – С. 249, № 376.
15. ДИМ, арх. 12148.
16. ХХМ, научный архив, ф. 23 (Н. С. Самокиш), письмо Д. И. Яворницкий – Н. С. Самокишу. – [не ранее 5 марта 1931 г. – не позднее 19 марта 1931 г.]. – 1 л.
17. Епістолярна спадщина академіка Д. І. Яворницького. Вип. 3 : Листи музейних діячів до Д. І. Яворницького / укл. С. В. Абросимова, Н. Є. Василенко, А. І. Перкова та ін.; за заг. ред. Н. І. Капустіної. – Дніпропетровськ : АРТ-ПРЕС, 2005. – С. 250, № 377.
18. ДИМ, арх. 12157.

19. Епістолярна спадщина академіка Д.І.Яворницького. Вип. 3: Листи музейних діячів до Д. І. Яворницького / укл. С. В. Абросимова, Н. Є. Василенко, А. І. Перкова та ін.; за заг. ред. Н. І. Капустіної. – Дніпропетровськ : АРТ-ПРЕС, 2005. – С.250, № 378.
20. ДИМ, арх. 12248.
21. Епістолярна спадщина академіка Д. І. Яворницького. Вип. 3 : Листи музейних діячів до Д. І. Яворницького / укл. С. В. Абросимова, Н. Є. Василенко, А. І. Перкова та ін.; за заг. ред. Н. І. Капустіної. – Дніпропетровськ : АРТ-ПРЕС, 2005. – С.251, № 379
22. ДИМ, арх. 12149
23. Епістолярна спадщина академіка Д. І. Яворницького. Вип. 3: Листи музейних діячів до Д. І. Яворницького / укл. С. В. Абросимова, Н. Є. Василенко, А. І. Перкова та ін.; за заг. ред. Н. І. Капустіної. – Дніпропетровськ : АРТ-ПРЕС, 2005. – С.251–252, № 380.
24. ДИМ, арх. 12158.
25. Якимюк Дмитрий Иванович – студент–медик, некоторое время жил у Д. И. Яворницкого, дружил с М. Костюком (названным сыном Д. И. Яворницкого); в 1937 г. Д. И. Якимюк был арестован.
26. ДИМ, арх. 12346.

Андреева Л. Ю. Епістолярний діалог академіків: М. С. Самокиш – Д. І. Яворницький / Л. Ю. Андреева // Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського. Серія «Історичні науки». – 2012. – Т. 25 (64), № 1. – С. 3–15.

У статті проаналізовано маловідоме листування академіків М. С. Самокиша та Д. І. Яворницького, що мало місце в період «українізації». Показана просвітницька роль історика Д. І. Яворницького і творчий внесок художника М. С. Самокиша в культурну спадщину України.

Ключові слова: епістолярна спадщина, Д. І. Яворницький, М. С. Самокиш.

Andreeva L. U. The epistolary dialogue academics: N. Samokish – D. Yavornytsky / L. U. Andreeva // Scientific Notes of Taurida V. I. Vernadsky National University. – Series: Historical Science. – 2012. – Vol. 25 (64), No 1. – P. 3–15.

The article analyzes little-known correspondence academics N. Samokish and D. Yavornytsky, which took place during the «Ukrainization». Shows the educational role of the historian D. Yavornytsky and creative contribution of the artist N. Samokish to the cultural heritage of Ukraine.

N. Samokish (1860–1944) – painter, graphic artist, academic, professor workshop battle painting. A descendant of Cossacks have always sought to preserve the history and culture of Ukraine. He created the album «Motives Ukrainian ornament» (1902), one of the authors of the album «Of the Ukrainian antiquity» (1900). The artist completed a series of stories from the Ukrainian and Cossack wars.

D. Yavornytsky (1855–1940) – scientist, archaeologist, academic, an outstanding figure of historical science and culture of Ukraine. He is the author of many historical, ethnographic, archaeological works. From 1902 – 1932 years he was director of the Dnipropetrovsk Historical Museum. He gathered a huge collection of antiques. In fact, the museum was founded in the meetings private collection A. Pol, archaeological finds D. Yavornytsky and other private entities. During the «Ukrainization» D. Yavornytsky found an opportunity to attract many well-known artists to create new museum exhibitions. So, thanks to the arrival of the correspondence and in Dnepropetrovsk Academician N. Samokish, the museum is filled with a series of paintings from the history of the Ukrainian Cossacks, peasant wars, military campaigns led by Bohdan Khmelnytsky. This article was first published letter D. Yavornytsky to N. Samokish. They clearly show the nature of the relationship and the results of the joint work of academics. In particular, special attention was paid to the creation of the painting «Riot at the Seh».

Further study of the epistolary heritage of academics will help them reconstruct a more detailed biography, and to evaluate the contribution to the history and culture of Ukraine.

Keywords: history, culture of Ukraine, ukrainization, artist, D. Yavornytsky, N. Samokish.

Поступила в редакцію 01.11.2012 г.